

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

31 MEI
1948

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

21e JAARGANG
Nº 5

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

Ingevolge papiertoewijzing van het „Bureau Papierverdeeling Pers”, nr. 1660/2837/V-20, verschijnt deze uitgave maandelijks en is de omvang van dit nummer 8 bladzijden, formaat 16 × 25 cm.

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING. ZOMERTOCHT NAAR AMERSFOORT OP 19 JUNI A.S.

Het Bestuur noodigt de Leden met hunne Dames uit deel te nemen aan een Zomertocht naar Amersfoort op Zaterdag 19 Juni a.s. De tocht zal met autocars plaats vinden, om 2 uur n.m. in het Hoogelandsche Park aanvangen en daar omstreeks 6 uur geëindigd zijn.

Het Bestuur van de te Amersfoort gevestigde Oudheidkundige Vereeniging „FleHITE” heeft zich bereid verklaard de deelnemers te ontvangen, rond te leiden en ter plaatse voor te lichten. Zie de hierachter staande beschrijving van den rondgang.

De kosten van deelneming bedragen f 2.— per persoon. Deelnemerskaarten kunnen worden afgehaald bij het Agentschap van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Janskerkhof 12, tot en met Woensdag 16 Juni a.s., tegen voldoening van genoemd bedrag.

Aan Leden, die met eigen auto willen meerijden, wordt verzocht f 1.— als aandeel in de algemeene kosten over te schrijven of te storten op postrekening nr. 18328 ten name van Jhr. Dr. M. R. Radermacher Schorer, Penningmeester van „Oud-Utrecht”, te Utrecht, met vermelding der reden van overschrijving of storting.

Namens het Bestuur:

A. N. L. OTTEN, Voorzitter.
G. A. EVERS, Wnd. Secretaris.

AMERSFOORT ROND!

Ontvangst der excursisten door het bestuur van „Flehite” in 't z.g. „Mannendeel” van het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis (respectievelijk gesticht 1388 en 1573). Dit „Mannendeel”, oorspronkelijk de slaapzaal der mannelijke bestedingen van het St. Pietersgasthuis afzonderlijk, werd gebouwd in 't begin der 16e eeuw en gerestaureerd in 't begin der 20e eeuw. 't Inwendige is geheel intact gebleven en als zodanig een unicum in ons land.

Via Westsingel langs 't Gemeentehuis: een patriciërshuis met geheel hardstenen gevel uit 't eind der 18e eeuw, gebouwd door den tabakshandelaar Cohen, naar Lieve Vrouwe kerkhof, de plaats waar de L.V. kerk gestaan heeft, die in 1787 door een ontploffing — de kerk was toen in gebruik als munitie opslagplaats — geheel is verwoest.

De toren, waarmee de kerk door een boog verbonden was — men kon dus tussen kerk en toren door — bleef gespaard. Met de bouw werd begonnen in 1444, naar aanleiding van 't vinden van een Mariabeeldje, waardoor de stad een pelgrimsoord werd; voltooid 1477. Door granaten getroffen en beschadigd in 1945 juist een week vóór de bevrijding. Van de 33 klokken zijn er 30 gegoten door de gebroeders Hemony.

Op de hoek van de Krankeledenstraat (de naam herinnert aan de lijdende pelgrims!) 't Kapelhuis (Gothisch). Verderop in de straat nog enige gerestaureerde gevels (17e eeuw) en op 't eind, tegenover de ingang, de trapjesgevel in de Langestraat.

Op 't plein, dat Vrijdags dienst doet (deed) als varkens- en kippenmarkt, staat de „Vismarkt”, een gebouwtje, dat in 't midden van de 19e eeuw verrold werd van de Kortegracht hierheen. Tot kort voor de oorlog was 't de afslagplaats van de vis.

In de Lieve Vrouwestraat de oudste geveltjes met houten overbouw, die nog op restauratie staan te wachten. Huis „de Klok” is de trapjesgevel tegenover de Zwanenhalssteeg, genoemd naar 't huis op de hoek van de Langegracht, dat de naam droeg van Zwanenhals.

Via de Langegracht met uitzicht op de achterzijde der huizen van de Krommestraat, waarbij vooral opvallen de beide hoge achtergevels van de vroegere brouwerij „De Kroon” (midden 17e eeuw) in de Krommestraat en de gerestaureerde andere achtergevels. Op de Langegracht zelf is verdwenen de brouwerij „'t Anker”, een van de mooiste 17e eeuwse gevels van ons land, om plaats te maken voor een van de leukste gevels; 't is no. 12/13. Dit heeft men in 1890 durven doen: alleen de muurankers herinneren er nog aan. De gevelsteen „de Lelie” (No. 31) herinnert aan de vroegere brouwerij van die naam.

Langs de R.K. kerk van 1820, naderen we over de Ketelaars-

brug, de in 't midden der 17e eeuw aangelegde „Nieuwe weg”, met de brede gevel van 't hoekhuis Muurhuizen.

Tegenover de Nieuweweg de St. Aechtenkapel, enig overgeblevene van 't uitgestrekte St. Aechtenklooster (eind 14e eeuw) en na vele wederwaardigheden sinds 1580 (de overgang van Amersfoort tot de Unie van Utrecht!) thans gedegradeerd tot „Verkoophuis der Notarissen”.

Langs 't Grootte Spui — op de hoek van 't Kleine Spui: het Kroontje of de Turfton (herinnering aan de vroegere turfmarkt aldaar —) naar de Koppelpoort. Deze water- en landpoort, een onderdeel van de 2e omwalling der stad, in 't midden der 15e eeuw, is in 1887 gerestaureerd. Alweer een „unicum”. Er binnen bevindt zich nog 't grote houten schot, dat, neergelaten, de doorgang via 't water kon afsluiten. 't Wordt in beweging gebracht door twee grote „tredmolens”. Het Kleine Spui met enkele gerestaureerde gevels.

Terug via 't Zand (vóór ruim 3 eeuwen nog Singelgracht) met R.K. kerk en trapgevel No. 19, de „verschrikkelijke” no. 17 en 15, de Oud-Kath. kerk naar de Bloemendalsche binnenpoort met gezicht op de beide huizen (17e eeuw) van 't Havik, waarboven uitkomt de L.V. toren.

Rechtsaf slaan we de Muurhuizen in: de 1e omwalling uit 't midden der 13e eeuw, met zijn vele verknoeide, maar gelukkig ook, verscheidene goed gerestaureerde gevels of, zoals „Marienweerd”, in restauratie.

Op 't Havik aangekomen, zien we de vele restauraties: 't Vincentiushuis, de beide huizen tussen Krommestraat en Vyver, no. 25. no. 33/35 en no. 20.

Voor we de Lavendelstraat inslaan, gezicht op 't vroegere „eindje van de wereld” en „'t Sluisje”, het stadsgezicht zo ontelbare malen in beeld gebracht. Ook in de Lavendelstraat weer enkele gerestaureerde gevels no. 3, 7 en 11.

Op de hoek 't huis, dat op nominatie staat voor restauratie.

De Hof: gezicht op de L.V. toren, no. 24 't Vergulde A B C, no. 26 nieuwbouw, de Beurs van 1618 en de St. Joriskerk, waarvan de toren 't oudste gedeelte is, staande in de later er omheen gebouwde kerk; 't portaal is laat-gothisch.

Door de Zevenhuizen met „De grote slok”, langs de merkwaardige muurschildering aan de buitenzijde der kerk, n.l. de kruisstatie: de doek van Veronica, naar de Groenmarkt met de zo merkwaardige groep gerestaureerde gevels „Onder de Linde”, 16e, 17e en 18e eeuwse gevels.

Vanaf de Appelmarkt weer gezicht op „'t Sluisje”.

Komen we de Kerkstraat uit dan zien we rechts weer een der gerestaureerde Muurhuizen. Door de Blauwebruggang naar de Weverssingel met uitkijk op de achtergevels der Muurhuizen en de Kamperbinnenpoort, de enige overgebleven stadspoort der

1e omwalling (midden 13e eeuw). Links de zijgevel van Kamp No. 2.

Op weg naar „De Poth” zien we Kamp no. 10 met z'n lange zijgevel in de Coninckstraat. Gevelsteen: „de gekroonde Bijenkorf”.

De „Armen de Poth” is een stichting uit 't eind der 14e eeuw, buitengewoon belangwekkend met z'n regentenkamer, oude bakkerij, Kamer der celzusteren, St. Rochuskapel, temidden van de omliggende „Pothuisjes”.

Via Kamp met z'n restauraties en gevelstenen naar de Beestenmarkt, waar de „Stadsherberg” gerestaureerd is en 't Zuidsingel met uitzicht op de „Dieventoren”, een complex Muurhuizen.

We komen wèèr in de Muurhuizen, via de Plompetoren of 't z.g. „Latyntje” en bereiken dan „het” monument de „Tinnenburg”.

Op de brug aldaar uitkijk op 't Pensionsaat met z'n hardstenen gevel, gelijksoortig aan 't Gemeentehuis, ook door 'n tabakshandelaar, een andere Cohen, gebouwd. Hier heeft Stadhouder Willem V in de Patriottentijd gewoond.

Door de Weeshuisgang, met op de hoek „Bollenburg”, waar Oldenbarnevelt z'n jeugd heeft doorgebracht, bereiken we weer de Zuidsingel met z'n gerestaureerde achtergevels der Muurhuizen.

Nu naar Monnikendam, de waterpoort, de allerlaatste restauratie. Ook deze is evenals de Koppelpoort, een overblijfsel van de 2e omwalling (midden 15e eeuw).

't Eind is een bezoek aan „de Kei”.

D. H.

DE FAMILIE BASIN.

Tot tweemaal toe, zo is het gebruikelijk te verhalen, trok uit het zuiden een aantal migranten ons land binnen en vestigde zich hier blijvend t.w.

omstreeks 1685 in verband met de omstandigheden, die leidden tot de opheffing van het Edict van Nantes (Hugenoten) en

omstreeks 1565 door de oorlogstoestand in het tegenwoordige België en Noord-Frankrijk (Walen).

Doch wederom ongeveer honderd jaren vroeger in de geschiedenis zien we eveneens personen, uit Frankrijk verdreven ten gevolge van oorlog en in verband met de binnenlandse spanningen, naar ons land komen. Tegen het einde van de honderdjarige oorlog (1336—1453) nl. en in de jaren, die er op volgden, moest het zwaar geteisterde Frankrijk met zijn vele „displaced persons” zich zelf hervinden. Het weder geraken tot een zekere mate van innerlijke gerichtheid in een overgangstijdvak en in het begin van een nieuw tijdperk is voor een volk een uiterst verwikkeld proces, waarin er ook van de besten worden afgestoten of uitgesloten. Zo is de

tijd te verstaan, waarin leden van de familie Basin uit hun land wegtrokken en, via relaties in de Bourgondische landen, te Utrecht kwamen.

De vader *Nicolaas Basin*, nog in leven in 1478, woonde in het stadje Caudebec in Normandië bij de noordelijke oever van de Seine, ongeveer 30 KM westelijk van Rouaan. Hij was gehuwd met *Catharine du Quesnoy*, overleden omstreeks 1477. Van hun kinderen worden hier genoemd drie zoons t.w. *Thomas*, *Nicolas* en *Jean*, op latere leeftijd alle drie te Utrecht woonachtig.

Thomas, geboren in 1412 te Caudebec, sedert 11 October 1447 Bisschop van Lisieux, die herstel voorstond van zijn door het oorlogsgeweld geteisterd diocees, werd uit het bisdom verdreven. Zijn beide broeders behartigden daarop voor hem verschillende belangen.

Toen zij ten slotte gevangen werden gezet begaf *Thomas* zich naar Rome en deed er afstand; de Paus verhief hem tot Aartsbisschop van Caesarea (1474).

Na elders te hebben verbleven kwam *Thomas Basin* zich met Pinksteren 1477 metterwoon te Utrecht vestigen en was in September van dat jaar „by der gratie Gods, in goeder gesontheit”¹⁾. Hij bewoonde een huis en erf in eigendom behorende aan het kapittel van St. Jan en gelegen in de kring van deszelfs rechtsgebied^{2a-b)}, op de plaats waar tegenwoordig de Studentsociëteit aan het Janskerkhof staat. Bisschop Basin werd dus niet ver van de Utrechtse woning, waar hij zijn historische studies schreef, ter aarde besteld. Hij, de begaafde schrijver en ooggetuige-verslaggever van een zeer merkwaardig tijdperk in de West-Europese geschiedenis, wordt door zijn werk nog steeds geraadpleegd voor de kennis van die tijd. Van *Thomas Basin* moet nog in de Bibliotheek van het Vaticaan onder de boeken van *Christina van Zweden* in handschrift voorhanden zijn „*Opinio et consilium Tho. Lexoviensis episcopi super processu Joannae Puellae Aurelianensis*, behelzende dus zijn mening en advies betreffende het proces, gevoerd tegen *Jeanne d'Arc* Ao 1431, zulks naar aanleiding van een opdracht, die Bisschop Basin in 1453 van de Paus had ontvangen³⁾.

Na het overlijden van *Thomas Bazijn* (zoals de naam in oude Utrechtse acten geschreven is) woonde zijn broer *Nicolaas* — nog — in het vermelde huis aan het Janskerkhof^{2b)}. Zijn naam wordt nog in 1522 genoemd in verband met het plaatsen van een steen op zijn (*Nicolaas'*) graf in de H. Kruiskapel in de Janskerk, in welke kerk zijn broeder *Thomas* in 1491 was begraven⁴⁾.

Jan Bazijn, meester in de Rechten, had op 17 Juli 1478 zijn broer *Nicolaas* gemachtigd hem in Normandië te vertegenwoordigen i.v.m. het overlijden van hun moeder *Catharina*. Een acte t.w. van 16 Dec. 1478 behelst de afstand van de nalatenschap door *Jan* ten voordele van zijn broer *Nicolaas* „om dienst ende vriendschap, die

deselve Nicolaes hem t' anderen tyden ghedaen heeft ende noch daghelicx doet" 5). Van Jan Bazijn wordt lang melding gemaakt: hij werd door het stadsbestuur van Utrecht wegens zijn grote rechtsgeleerdheid afgevaardigd in zaken voor de hoven van Mechelen en van Holland, betreffende hetwelk nog 1513 acte werd opgesteld: „Scepenen, Rade ende Oudermans, hebben op huyden openbaerlycken inden rade opten raethuse geconstitueert ende machtich gemaectt Meyser Robbert de Ponte ende Meyster Jan Bazijn, advocaat ende procureur in den groten Rade van Mechelen, hem sulcke macht gevende als een procureur ad lites behoort ende competeert cum substituendi etc.

C. J. KEUR.

---

1) Tijdschrift voor geschiedenis 1844, bl. 181. Artikel „Iets over Thomas Bazijn”, J. J. Dodt van Flensburg (Stadscoyboek 1470—'80).

2a). Intrede van Karel V in Utrecht Ao. 1540. A. v. Asch van Wijk, 1838, bl. 87 e.v.

2b) Geschiedenis der klaustrale huizen van St. Jan. Gemeente-Archief van Utrecht.

3.) Tijdschrift voor geschiedenis 1844, bl. 183.

4.) idem, bl. 181 (Rek. v. Lieveryan Ao 1522).

5) idem, bl. 182 (Stadscoyboek 1470—'80).

SWANENHOFF TE MAARSSEVEEN.

Deze hofstede van Jacob de La Fontaine, waarvan sprake is in het artikel over de deftige begrafenis (blz. 24) lag naast Mariënhof en Annenhof aan de „Goudesteynsche laan”, volgens de kaart 1660 (Amsterdam bij Jacob Colon). Dicht daarbij ligt nog Swanenburg — „De huysinge Vegt en rust” zal waarschijnlijk, volgens de aangegeven ligging, de buitenplaats zijn die thans „Vechtensteyn” genoemd wordt.

Maarsse, 3 April 1948.

A. E. R.

SAMENWERKING TUSSEN TWEE UTRECHTSE INSTRUMENTMAKERS IN DE 18e EEUW?

Onlangs kreeg de stichting „Het Utrechts Universiteitsmuseum” een microscoop ten geschenke, dat om verschillende redenen belangstelling verdient. Het instrument is opgeborgen in een mahoniehouten kistje, waarop het voor gebruik gemonteerd kan worden. Het bestaat uit een messing statief, waaraan een objecttafel bevestigd is en waarboven een klein enkelvoudig lensje aangebracht is, hetwelk ter scherpstelling met behulp van

tandrad en beugelstang op en neer te bewegen is. Vijf dergelijke, onderling uitwisselbare, enkelvoudige lensjes, elk in een messing montuur gemonteerd, zijn aanwezig. Onder de objecttafel, ten slotte, bevindt zich de verlichtingsspiegel. Het instrument is dus een *enkelvoudig* microscoop, d.w.z. als vergrotend systeem doet slechts één enkel lensje dienst. Het merkwaardige is echter, dat in het kistje nog een opzetstuk aanwezig is, dat op het montuur van elk dier lensjes geschroefd kan worden. Hiermee is het enkelvoudig microscoop met één slag te veranderen in een samengesteld. Nu is dit microscoop, echter zonder het opzetstuk, tot in finesses identiek met een microscoop, vervaardigd door de Utrechtse instrumentmaker *Jacob Huysen*¹⁾, dat zich in de verzameling in het Fysisch Laboratorium bevindt. Bij nader onderzoek bleken echter ook de lenzen van dit microscoop voorzien te zijn van een schroefdraad, zodat ook daar een opzetstuk op te schroeven was en wel bleek het opzetstuk van het onlangs verkregen microscoop volkomen op het zich reeds in de verzameling bevindende microscoop te passen. Er is dus geen twijfel mogelijk, of ook dit microscoop is vroeger van zulk een opzetstuk voorzien geweest, en kon dus zowel als enkelvoudig als samengesteld microscoop gebruikt worden. Dit wordt bevestigd door het feit, dat het in vakjes verdeelde kistje ook een vakje voor zulk een opzetstuk bevat, evenals dat bij het andere microscoop het geval is. In de catalogus van het instrumentarium van het Fysisch Laboratorium, daterend uit 1839, blijkt het instrument vermeld te staan onder No. 410 als „Een zamengesteld microscoop op mahoniehouten doosje, *Huizing*” en de „Inventaris van de Instrumenta Astronomica et Physica” (Gemeente archief No. 1030) vermeldt op 28 Mei 1765 als gekocht van *Jacob Huysen*: „Een dubbeld microscopium, 30.—.—”. Vermeld dient nog te worden dat het Universiteitsmuseum in het bezit is van een derde microscoop, volkomen gelijk aan de beide andere, waarvan de lenzen echter niet voorzien zijn van schroefdraad, zodat opschroeven van een opzetstuk hierbij niet mogelijk is. In overeenstemming hiermee is het kistje kleiner en ontbreekt daarin het vakje voor zulk een opzetstuk.

In zijn beroemd werk „*Het Mikroskoop*” (1850) vermeldt de Utrechtse hoogleraar *P. Harting* in het derde deel op blz. 144, in enkele regels de hierboven geschetste methode om wat hij noemt het microscoop „universaal” te maken. Hij schrijft: „*Steiner*, wien wij reeds straks noemden als dengenen die het *Wilsonsche*

---

1) *Jacob Huysen* was in het midden der 18e eeuw als instrumentmaker gevestigd in de Korte Smeesteeg. Zij zoon *Hendrik Huysen* werd in 1767 „aangesteld tot adsistentie bij 't doen der Fysische experimenten door den Professor *Philosophiae*” en werd daartoe geïnstrueerd door *J. Lommers* (verg. *P. H. van Cittert*, Jaarboekje van „Oud-Utrecht”, 161, 1929).

„enkelvoudige microscoop²⁾ met een geringe verandering na-
„maakte; vervaardigde met behulp van hetzelfde een zoogenaamd
„microscopium universale, dat is zulk een, hetwelk naar wille-
„keur als enkelvoudig, of als samengesteld microscoop gebruikt
„konde worden. Hiertoe plaatste hij boven de lenzen van het
„enkelvoudig microscoop eene buis, die de beide oogglazen be-
„vatte. Deze buis was aan een afzonderlijke stijl bevestigd, welke
„op die van het enkelvoudig microscoop kon gesteld worden.
„Ook hier te lande werd een dergelijke inrigting door *Jacobus*
„*Lommers*³⁾ te Utrecht daargesteld, met dit onderscheid echter,
„dat de buis, die de oogglazen bevatte, onmiddellijk in het buisje,
„waarin de lens besloten was, geschroefd werd.”

Nu is het Physisch Laboratorium nog in het bezit van het
bovenaangehaalde microscoopje. Het is gesigneerd: „*Jacobus*
Lommers, Fecit, Utrecht, 1760. In de catalogus 1839 staat het
vermeld onder No. 409: „Een samengesteld microscoop op ma-
honiehouten doosje, *Lommers*.” De aankoop is echter niet terug
te vinden.

De beide, nog bij dit microscoopje aanwezige, lenzen zijn van
de bovenvermelde schroefdraad voorzien. Het opzetstuk man-
keert echter. Merkwaardig is nu dat het bij het microscoop van
Huysen behorende opzetstuk volkomen past op de schroefdraad
van het microscoop van *Lommers*. Nu zijn dergelijke „universale
microscopen” schaars. Waar nu blijkt dat twee betrekkelijk dicht
bij elkaar gevestigde instrumentmakers beiden zulk een micros-
coop in den handel brachten, zij het dan van geheel verschillende
constructie, en als bovendien blijkt dat de voor de opzetstukken
gebruikte schroefdraden hetzelfde kaliber en dezelfde spoed
hebben, moet men wel aannemen, dat tussen beide instrument-
makers een zeer nauw contact bestond. Het bovenvermelde feit,
dat *Lommers* ook *Hendrik Huysen* voor zijn betrekking aan het
Theatrum Physicum instrueerde, wijst namelijk niet op moordende
concurrentie!

P. H. v. C.

2) Het microscoop naar *Wilson*, of beter naar *Hartsoeker*, is even-
eens een enkelvoudig microscoop, maar van geheel andere constructie als het
zoëven beschrevene.

3) *J. Lommers* was in het midden der 18e eeuw als instrumentmaker
gevestigd in de Zadelstraat. Reeds in 1743 was hij belast met het onderhoud
der astronomische instrumenten der hogeschool. (Vgl. *G. A. Evers*, Maandblad
van „Oud-Utrecht” III, 27 1928).